

so se umaknili na Grad (Grado) in mesto imenovali Novo Akvilejo. Tako je izginila rimska Akvileja. Na njenih razvalinah je pa zrastle nova krščanska Akvileja.

Legenda pripoveduje, da je prišel v Akvilejo oznanjevat sv. evangelij že l. 46. po Kr. sv. evangelist Marka. Ko je odšel, je zapustil kot naslednika svetega Hermagora (Mohorja) Akvilejčana. Odslej se je krščanstvo polagoma širilo in krepilo po mestu in po okolici. Častitljiva starost mesta je dajala akvilejski cerkvi veliko važnost. Njeni škofje so se kmalu imenovali nadškofje in od Pavlina I. (569.) celó patriarhi. Ko so pa patriarhi radi longobardskih vpadov prebivali na Gradu, se je pričel žalosten razpor. Prišlo je celó do razkola. Imeli so po dva patriarha, v Akvileji in na Gradu. Patriarh z Grada se je l. 1482. preselil v Benetke.

Moč akvilejskih patriarhov je rastla. Sedemnajst škofij jim je bilo podložnih. Njihova cerkvena oblast je segala na severu do Drave. Polagoma so si pridobili patriarhi velika posestva in so bili tudi posvetni gospodarji mnogim pokrajinam, celo na Kranjskem, zlasti od l. 1040. Od l. 1028. dalje so kovali tudi svoj denar.

Akvilejski patriarhi pa niso stanovali vedno v Akvileji, marveč tudi po drugih krajih. Od l. 617. so prebivali v dobro utrjenem korminskem Gradu. Ko so pa Longobardi uredili svojo državo, je patriarh stanoval v njihovi prestolnici v Čedadu (Cividale), dokler se ni Popon (1019—1042) zopet preselil v Akvilejo (l. 1027.) in jo iznova povzdignil. Kapitel je štel tedaj 50 kanonikov. L. 1236. se je preselil patriarh v Videm (Udine), kjer so bivali tudi nasledniki do l. 1751, ko je ta čast izumrla. To leto so namreč ustanovili dve nadškofiji v Vidmu in v Gorici, za Italijo in za Avstrijo po eno, s tem pa uničili akvilejsko škofijo. Mesto je vedno bolj pojemale. Obrežni nasipi pretokov so se vdirali, nihče jih ni popravljaj, voda ni odtekala; svet je postajal močviren; poleti je nezdrava para kužila zrak in podila ljudi, ki so kaj več imeli, v zdravejše kraje. Ubožčki so ostali doma in blede hiral za mrzlico. L. 1490. sta Nediža in Ter (Torre) obrnila svoj tek proti vzhodu in se združila s Sočo. Stari Natiso je izgubil znatno množino vode. Radi tega ladje niso mogle nič več do Akvileje.

Akvileja je sedaj majhno mesto in šteje le še 938 prebivavcev, ki skromno živé ob ribištvu in ob izkopavanju starin. Za starinoslovce je mesto še vedno znamenito. Kjerkoli kopljejo, zasledé starine. Samo napisnih plošč so izkopali že nad 1200.

V Akvileji se je poročil cesar Konstantin Veliki, ki je podaril krščanstvu svobodo. Škof Fortunatianus Africanus (347—369) je zidal prvo prestolnico, ki je pa izginila skoro popolnoma s površja zemlje radi navalov raznih divjih narodov. Popon (1019—1042) je sezidal sedanjo stolnico, zvonik in patriarški dvorec. Potres l. 1348. je hudo poškodoval zlasti cerkev. Po-

pravil jo je Markwart (1365—1381). Od prvotne cerkve so ohranjeni le posamezni deli, recimo glavna apsida, prečna ladja, večji del ladje, ki se drži prečne, in krstilnica. Popon je podaljšal ladjo in jo potegnil med preddvorje, napravil stranske apside in stebre s kapiteli. Ta stolnica je bila posvečena l. 1031. Po potresu l. 1348. so popravili stene v višavi, okna, zadnje stebre na vzhodu in zahodu, arkadne loke itd. Kardinal Dominik Grimani (1497—1517) je postavil veliki oltar in oltar sv. Rešnjega Telesa. Zadnje važnejše poprave so se vršile l. 1876. Cerkev je 65 $\frac{1}{2}$ m dolga, 29 $\frac{1}{2}$ m široka, 22 35 m visoka; prečna ladja je 42-65 m dolga. Te številke dokazujejo, da je akvilejska cerkev dokaj večja kakor katerakoli na Kranjskem, saj ima najdaljša kranjska cerkev (Zatičina) le 60 m v dolžini. Stolp akvilejski so po obliki posnemali po vsem Krasu do najnovejšega časa.

Akvileja je izgubila svojo veličino, svoje bogastvo in moč; iznebila se je svoje slave kot trdnjava proti sovražnikom, kot trgovinsko mesto in kot patriarška prestolnica; svojega zgodovinskega pomena pa ne bo izgubila nikdar. V. St.

† **Dr. Kosto knez Vojnović - Užički.** Dné 20. maja je umrl v Dubrovniku v krogu svojih domačih dr. Kosto knez Vojnović - Užički, eden najslavnejših hrvaških veljakov zadnjega veka. S svojim prikupnim, čistim in plemenitim značajem, s temeljito izobraženostjo in znanostjo in z navdušenim katoliškim prepričanjem in življenjem si je obdal glavo z gloriolo, ki bo dičila za vselej tega moža - vzornika. — Rojen je bil v Ercegnovem l. 1832. v Dubrovniku. Posvetil se je pravosodnim študijam, prišel je l. 1858. v Spljet, kjer je hitro zaslovel kot izvrsten odvetnik. Glas mu je bil poln in zvonk, prepričanje živo, navdušenje silno, vsaka beseda je kazala srce polno življenja in globokega naziranja. V najtežavnijih razmerah je zbiral v Spljetu hrvaške rodoljube okrog sebe v čitalnici, v „kuli hrvatske misli“, kakor jo je nazival Vojnović, ter jih navduševal za svete narodne borbe. Bil je tudi poslanec v dalmatinskem deželnem zboru, kjer si je hitro priboril glas enega najboljših parlamentarcev. — L. 1874. se je otvorilo hrvaško vseučilišče v Zagrebu in Vojnović je bil imenovan profesorjem meščanskega prava. L. 1877. je bil rektor vseučilišča in takrat je v svojem nastopnem govoru podal gledé vzgoje nekaj misli, ki so vredne, da jih tudi v našem listu otmemo pozabnosti. — Dandanes se kaže, dejal je, teženje v učenih zavodih po tem, da se pouk loči od vzgoje ter da se šoli prepušča samo pouk. Ta nazor ne sloni na pravem poznavanju človeka, zato ne dosega svojega namena. Človeka ne moreš razpoloviti, ne moreš ga secirati kakor anatom. Ako ga poučuješ, ga vzgajaš, ako tudi nočeš. Vzgoja je harmonično razvijanje vseh moči za konečni namen človekov. Ko-

nečni namen pouka in vzgoje je spoznavanje resnice in njeno vdejstvanje v življenju. Kdor bi menil, da se ima pouk ločiti od vzgoje in to ločitev tako umeval, da ima znanost abstrahirati od vsake moralne resnice, on bi izražal mnenje najpogubnejše za pravi narodni napredek. Ni dovolj gojiti znanost; brez moralne istine postaja le-ta orodje kvare in zla. — Najmanj pa se sme pouk ločiti od vzgoje v oni starosti, v katero spada vseučilišna mladež s svojimi 18—24 leti, ko je vzgoja iz gimnazije nekako na pol dovršena in jo treba nadaljevati, da mladina ne trpi škode. Vzgoja je pouk celega življenja in ta trajni značaj njen nas napotuje neobhodno na nadzemeljsko življenje, za koje se nabirajo njeni sadovi, sicer bi bilo človeško življenje nižje od življenja cvetke, katere senca se pretvarja v novo cvetko, a človekov ideal bi bil grob, kamor se pokladajo njegovi ostanki s smešnim pozdravom njegovemu pepelu: Sit tibi terra levis. Tedaj bi bil najmodrejši filozof oni, ki pravi: Edamus et bibamus — z vsem, kar še sledi. Vzgoja, za katero se je v nemal Vojnović, je krščanska. On pravi: Sklicujoč se na izkušnje stoletij, ki nam kažejo, kakšne sadove je donášala krščanska pedagogika devetnajst stoletij vsej civilizovani Evropi in posebe naši domovini, moram trditi, da vsaka vzgoja, ki bi v Hrvatski abstrahirala od krščanskih idealov, ki bi morda le negativnim načinom prezirala faktorje krščanske vzgoje, ki bi mislila, da učitelji morejo brez Boga in brez Kristusa Gospoda hrvatski mladini, naj si bo v ljudskih ali srednjih šolah, podati temelj vzgoje, taka vzgoja bi silno obtežila najpoglavitejšo vseučiliščno nalogo in bi nekako odrezala korenine deblu hrvatske kulture ter bi za Boga in narod še v povoju ubila našo mladino. Jaz ne vem, kaj bi mogel kdo ugovarjati krščanski vzgoji, ko imamo kot sinove te vzgoje može kakor Kopernik, Galilei, Nerotin, Bošković, Laplace, Secchi. Krščanska vzgoja ni nikoli spodrezavala peroti poletu genija človeštva, nego je samo bdela, da ga ne otrovijo ali onesrečijo Ikarovi ali Prometejevi poizkusi. —

Tako Vojnović; tako je mislil, tako govoril, tako delal. Vsak dan leta in leta so ga opazovali dijaki, kako je hodil s svojimi skripti pod pazduho ob polu 8. uri v cerkev sv. Vincencija Pavljanskega poleg vseučilišča, ter bil tam pri dijaški maši, odtod pa iz cerkve na vseučiliščno stolico. Bil je Vojnović vzoren katolik; s pokojnim Hoepfergerjem se je posvečeval delom krščanske ljubavi, obiskaval sirote in bolnike ter jim pomagal v britkostih. Vdan je bil z dušo in telesom sv. očetu, ter se mu je dvakrat poklonil v večnem mestu. Ko je bilo l. 1881. slovensko romanje, takrat je pisatelj teh vrstic prvič videl Vojnovića na čelu Hrvatov, klanjajočih se papežu. Drugič ga je videl in poslušal na hrvatskem katoliškem odru v Zagrebu že bolj postarnega, a je v kljub starosti spregovoril še krasen govor o „liškatu“, o nalogi svetovnjakov v katoliški cerkvi. Znan je Voj-

nović tudi kot marljiv književnik, ki je po raznih listih in revijah napisal mnogo člankov in razprav, ki pričajo o njegovi duhovitosti in strokovni ter splošni izobrazbi.

Legel je v grob knez Vojnović, a ime njegovo v Hrvatih ostane nepozabljeno. Dal Bog Hrvatski mnogo takih mož, tedaj ji ne bo treba izkušati tako groznil katastrof, kakor uprav sedaj pretresajo temelje lepi hrvatski zemlji. A. K.

Socialni roman slavjanofila. Ruski publicist Sergej Šarapov je napisal pod naslovom „Čerez polvčeka“ knjigo, katero imenuje sam „fantastičeskij politiko-socialnyj roman“. S precejšnjo naivnostjo razlaga pisatelj, kako si mislijo slavjanofili bodočnost Rusije in ostalega sveta. Čez pol veka, torej recimo l. 1950., bo po mislih Šarapovih zemljevid precej drugačen. Rusija se je takrat že raztegnila skoro čez celo Azijo, si osvojila vzhodno polovico Nemčije, celo Avstrijo in ves Balkan. To vse se bo zlilo v „ruskem morju“, in to „morje“ bo sezalo od Severnega, do Indijskega oceana in od Velikega oceana do Arhipelaga in do Adrije. Vse se je razvilo čisto dosledno. Začetek je bil — tako nam z živahno domišljijo pripoveduje Šarapov — v Mandžuriji, katera je seveda hitro postala ruska. Nemcev so se iznebili v Kitaju s tem, da je mnogo ruskih častnikov vstopilo v kitajsko armado, s čimer je bil Kitaj navezan na Rusijo. Nemci so v Evropi pozkusili vojsko zaveznikov proti Rusiji, a s slabim uspehom, kajti avstrijska armada, broječa 800.000 mož, je brez boja prestopila na rusko stran, in nato je cela Avstrija z največjo vdanostjo postala ruska. Ko so še Francozi vzeli Nemcem Alzacijo in Lotaringijo, je bilo konec nemške prevzetnosti. Anglija se je samega strahu proglasila za nevtralnno, a je porabila prvo priliko, da je Nemčiji ugrabila kolonije in vojno mornarico. Rusija je v zvezi s Srbi in Bolgari šla nad Carigrad, ki se je takoj vdal, ko je Turek pobegnil v Azijo. Srbi in Bolgari so šli nato domov, Rusi so se pa v Carigradu udomačili. Ker je bilo Avstrije konec, so avstrijski narodi premišljevali, kaj jim je storiti: ali naj stvorijo „dunajsko federacijo“ ali naj se zedinijo z Rusijo? Seveda je zmagala slednja misel, za katero so se najbolj potegovali Hrvatje, Ogrji in Poljaki (!), in Rusija jim je garantirala „popolno narodno samoupravo pri močnem državnem edinstvu“. — Ko je Šarapov tako „premagal vse sovražnike“, začne notranje gospodariti v Rusiji. Ravnopravnosti v tej državi ni mnogo, kajti Rusi se smatrajo kot gospodujoči narod, in vsi drugi jim priznavajo to prvenstvo brez ugovora. Velika država ima štiri stolice: Moskvo, St. Peterburg, Kijev in Carigrad. Središče sveta je Moskva, ki ima štiri milijone prebivalcev in vsega dovolj. Rusija je gospodarsko jako srečna. Ker so druge države vse banerotne, je naravno ruski kredit silno velik, pariški in londonski Rothschild ponudita z veseljem svoje ka-